

УДК 378

П. В. СТЕФАНЕНКО (д-р пед. наук, проф.)
Донецький національний технічний університет

КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ПІДХІД ДО ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТІСНОЇ МОДЕЛІ ВІЙСЬКОВИХ ФАХІВЦІВ В ПЕРІОД СТАНОВЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Обгрунтовано концептуальний підхід до формування компетентнісної моделі військових фахівців в період становлення інформаційного суспільства. Визначено доцільність вибору інформаційно-комунікаційної компетентності військових фахівців в якості домінуючої ключової. Запропоновано систему підтримки визначеного виду компетентності на базі застосування безперервної освіти в рамках дистанційної форми навчання.

Ключові слова: компетентнісна модель, інформаційне суспільство, інформаційно-комунікаційна компетентність, ключова компетентність, безперервна освіта, дистанційна форма навчання, військові фахівці.

Постановка проблеми в загальному викладі. Трансформація суспільних відносин, яка відбувається в процесі становлення інформаційного суспільства, потребує переосмислення сутності більшості функцій соціальних інститутів, що відображується у відповідній корекції компетентнісних моделей професіоналів різного рівня. Забезпечення функцій оборони України, захисту її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності, притаманних збройним силам, на новій технологічній базі потребує якісної трансформації змісту навчання та методів підготовки військовослужбовців, здатних бути ефективними в умовах інформаційного суспільства.

Аналіз останніх досягнень і публікацій. Виділення невирішених питань. Варто відзначити, що зміна характеристик функціонування збройних сил в нових умовах привертає увагу до їх сутності, або базової функції, яку вони виконують в суспільстві. Цьому питанню присвячені дослідження багатьох українських та зарубіжних фахівців, серед яких доцільно згадати роботи В. Бочарнікова, О. Гнатцова, В. Гірича, Д. Дубова, О. Маркєєвої, В. Пилипчука.

За загальноприйнятим визначенням, збройні сили представляють собою збройну організацію держави, призначену для захисту її суверенітету і територіальної цілісності у випадку агресії, війни, одне з найважливіших знарядь політичної влади [3].

Призначення збройних сил, принципи їх будівництва, навчання і виховання особового складу визначаються суспільством, державним устроєм і політикою держави, а також масштабом країни, її географічним положенням, історичними, соціальними і культурними традиціями.

Результати аналізу політичної, соціальної і системної сутності армії дозволили дослідникам виявити деякі характерні особливості армії як соціального інституту, зокрема:

1. Залежність армії від етнічних характеристик суспільства, що її породжує, дозволяє розглядати збройні сили не тільки як об'єкт політичного впливу з боку держави, засіб насильства і гарант політичного режиму, що сформувався, але й як автономний суб'єкт впливу на прийняття рішень вищими органами влади.

2. Призначення армії як компонента «імунної системи» суспільства, що виявляється в захисті держави від впливу «чужорідних» чинників зовнішнього середовища [1].

Характеристики збройних сил, притаманні їм як соціальному інституту, враховують: приналежність до органів держави і влади, озброєність, масовість, здатність до ведення війни. Функції збройних сил, що реалізується в нових умовах, визначаються характеристиками технологічного прогресу. На сучасному етапі розвитку характерні риси, що складають серце інформаційно-технологічної парадигми, формують фундамент інформаційного суспільства.

Перша характеристика нової парадигми полягає в тому, що інформація є її сировиною.

Друга риса складається у всеохопленні ефектів нових технологій. Оскільки інформація є інтегральною частиною всякої людської діяльності, усі процеси нашого індивідуального і колективного існування безпосередньо формуються (хоча, зрозуміло, не детермінуються) новим технологічним способом.

Третя характеристика складається в мережній логіці будь-якої системи чи сукупності відносин, що використовує ці нові інформаційні технології. Топологічна конфігурація - мережа -

може бути завдяки новим інформаційним технологіям матеріально забезпечена у всіх видах процесів і організацій.

Четверта особливість, пов'язана з мережним принципом, але явно не належна тільки йому, полягає в тому, що інформаційно-технологічна парадигма заснована на гнучкості. Процеси не тільки оборотні; організації й інститути можна модифікувати і навіть фундаментально змінювати шляхом перегрупування їх компонентів.

Нарешті, п'ята характеристика цієї технологічної революції – це зростаюча конвергенція конкретних технологій у високоінтегрованій системі, у якій старі, ізольовані технологічні траєкторії стають буквально нерозрізненими. Так, мікроелектроніка, телекомунікації, оптична електроніка і комп'ютери інтегровані тепер в інформаційних системах [6].

Наявність можливостей забезпечення зв'язності на якісно новому рівні визначили доцільність впровадження більшістю розвинутих країн світу концепції об'єднання родів військ.

Зокрема, з 90-их рр. XX в. в області військового будівництва розвинених країн світу відбуваються кардинальні зміни. Одна з них – «об'єднаність» - у широкому змісті означає інтеграцію збройних сил з метою їх функціонування як єдиного цілого, а в більш вузькому змісті - об'єднання окремих компонентів силових структур держави в єдине формування («команду») для виконання конкретного завдання.

Крім того, становлення інформаційних та комунікаційних технологій визначило необхідність формування доктрини кібервійн. Військове керівництво США, усвідомивши стратегічну важливість підготовки до ведення операцій у кіберпросторі, їх критичну роль у досягненні військових цілей, на початку XXI століття приступило до формування сил і засобів, призначених для ведення бойових дій у кіберпросторі, і нарощуванню їх можливостей. Крім організаційно-штатних заходів розробляється доктрина кібервійн (ведення бойових дій у кіберпросторі), сформульована «Стратегія дій у кіберпросторі», розробляється кіберзброя, створюються полігони для її іспитів, виробляються механізми прийняття рішень по застосуванню кіберзасобів у військових конфліктах і операціях мирного часу як збройних сил у цілому, так і їх окремих компонентів [2].

Таким чином, визначені трансформації та нові завдання, які входять у сферу функціонування збройних сил в інформаційному суспільстві, потребують переосмислення процесу підготовки військових фахівців з метою забезпечення адекватності рівня їх компетентності вимогам суспільства та потенційно можливим загрозам.

Постановка завдання. З огляду на вищевикладене, метою публікації є обґрунтування концептуального підходу до формування компетентнісної моделі військових фахівців у період становлення інформаційного суспільства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Обґрунтування отриманих наукових результатів. Враховуючи те, що якісна трансформація характеристик збройних сил (рис. 1) обумовлює необхідність зміни підходу до формування професійної компетентності військових фахівців, потребує конкретизації сутності еволюційно заданої суспільної трансформації.

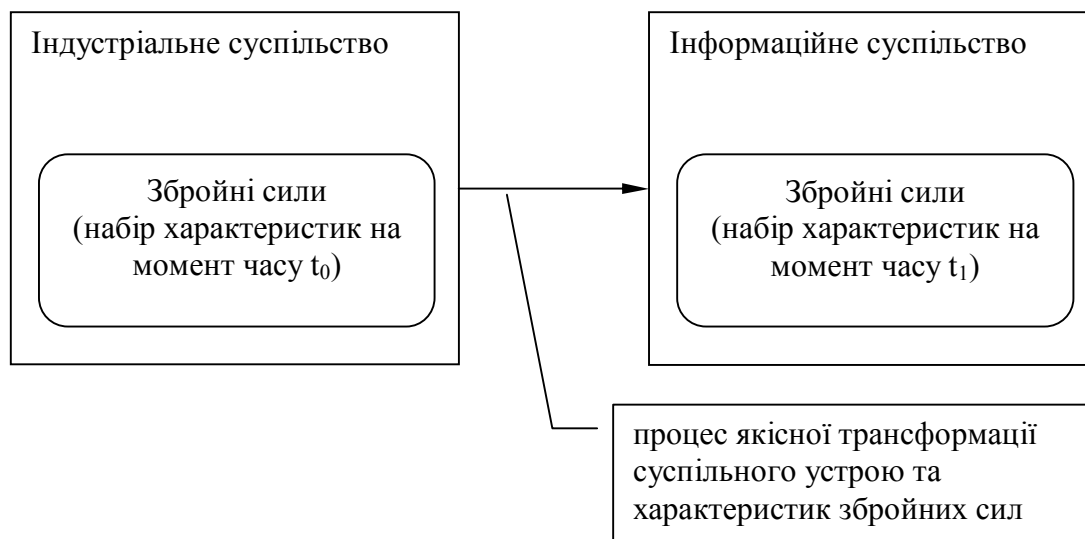

Рис. 1. Трансформація характеристик збройних сил

В термінах теорії систем прогресивна еволюція суспільних відносин на сучасному етапі розвитку визначається підвищенням рівня зв'язності елементів та компонентів системи (за рахунок розвитку інформаційно-комунікаційних технологій), збільшенням значимості інформації у вигляді знань та технологій для виживання та розвитку суспільства та підвищенням рівня відкритості суспільства, інтегрованого у глобальний економічний, соціальний, інформаційний простір. Визначні особливості ускладнюють виконання функцій оборони країни, захисту її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності та сприяють підвищенню рівня складності збройних сил до рівня складності суспільних відносин, що формуються.

Зокрема, визначаючи сутність інформаційного суспільства, дослідники звертають увагу на той факт, що головними продуктами виробництва інформаційного суспільства стають інформація і знання. Відмітні риси цієї моделі соціальної організації передбачають:

збільшення ролі інформації, знань і інформаційних технологій у житті суспільства;

зростання кількості людей, зайнятих інформаційними технологіями, комунікаціями і виробництвом інформаційних продуктів і послуг, зростання їх частки у валовому внутрішньому продукті;

наростаючу інформатизацію суспільства з використанням телефонії, радіо, телебачення, мережі Інтернет, а також традиційних та електронних ЗМІ;

створення глобального інформаційного простору, що забезпечує: (а) ефективну інформаційну взаємодію людей, (б) їх доступ до світових інформаційних ресурсів і (в) задоволення їх потреб в інформаційних продуктах і послугах;

розвиток електронної демократії, інформаційної економіки, електронної держави, електронного уряду, цифрових ринків, електронних соціальних та економічних мереж [3].

В цілому, світ стає інформаційно-насиченим та високо динамічним, на перший план виходить не здатність індивіда запам'ятовувати інформацію, а його здібності щодо орієнтації в бурхливому розвитку технологій та в умовах надмірності, суперечливості й динамічності інформації та знань. На цьому етапі актуалізується такий компонент, як готовність особистості до самонавчання і самоосвіти протягом життя. Саме тому, в процесі підготовки військових фахівців варто враховувати той факт, що здатність добувати знання шляхом самостійної підготовки дозволить військовослужбовцям розвивати власними ресурсами професійну компетентність, а саме: здатність володіння ситуативними знаннями, які поряд із засвоєними зразками, нормами визначеної діяльності включають суб'єктивне акцентування на власному запасі знань; уміння не тільки запам'ятовувати визначені способи вирішення різного типу службових завдань, але й формування установки, готовності індивіда до проблемного бачення реальності, здатності вирішувати проблемні ситуації.

Вирішення завдання підготовки військових фахівців в нових умовах потребує відповідного методичного забезпечення, першим етапом якого є формування адекватної компетентнісної моделі.

Доцільно уточнити, що компетентність (від англ. *competence*) визначається як сукупність компетенцій; наявність знань і досвіду, необхідних для ефективної діяльності в заданій предметній області [4].

Згідно Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти компетентність – набута у процесі навчання інтегрована здатність учня, що складається із знань, вмінь, досвіду, цінностей і ставлення, що можуть цілісно реалізовуватися на практиці [5]. Враховуючи той факт, що компетентнісний підхід впроваджується в Україні на момент аналізу на рівні базової і повної загальної середньої освіти, ключові поняття конкретизовано в рамках визначеного Державного стандарту.

Отже, компетентнісний підхід визначено як спрямованість навчально-виховного процесу на досягнення результатів, якими є ієрархічно підпорядковані ключова, загальнопредметна і предметна (галузева) компетентності

До ключових компетентностей належить уміння вчитися, спілкуватися державною, рідною та іноземними мовами, математична і базові компетентності в галузі природознавства і техніки, інформаційно-комунікаційна, соціальна, громадянська, загальнокультурна, підприємницька і здоров'язбережувальна компетентності, а до предметних (галузевих) - комунікативна, літературна, мистецька, міжпредметна естетична, природничо-наукова і математична, проектно-технологічна та інформаційно-комунікаційна, суспільствознавча, історична і здоров'язбережувальна компетентності [5].

Становлення інформаційного суспільства потребує особливої уваги до інформаційно-комунікаційної компетентності як здатності використовувати інформаційно-комунікаційні технології та відповідні засоби для виконання особистісних і суспільно значущих завдань.

Згідно Державного стандарту, формування інформаційно-комунікаційної компетентності учнів, зміст якої є *інтегративним*, відбувається у результаті застосування під час вивчення всіх предметів навчального плану діяльнісного підходу. Навчальними програмами обов'язково передбачається внесок кожного навчального предмета у формування зазначеної компетентності [5].

Компетентнісний підхід у військовій освіті – це система вимог до організації освітнього процесу військового навчального закладу, що сприяє практико-орієнтованому характеру військово-професійної підготовки військових фахівців, посиленню ролі їх самостійної роботи з вирішення бойових задач, що імітують бойові умови і соціально-професійні проблеми.

Реалізація інформаційно-комунікаційного компонента спрямована на формування ключової інформаційно-комунікаційної компетентності всіх без виключення військових фахівців та – предметної компетентності для нових видів військових спеціальностей, спрямованих на функціонування у глобальному інформаційно-комунікаційному просторі.

Завданнями формування інформаційно-комунікаційної компетентності є формування у військових фахівців навичок і вмінь проводити основні операції з інформаційними об'єктами, зокрема:

- здійснювати пошук необхідної інформації з використанням пошукових і експертних систем, зокрема Інтернету;

- створювати інформаційні об'єкти, фіксувати, записувати, спостерігати за ними і вимірювати їх, зокрема, в рамках реалізації індивідуальних і колективних проектів;

- висувати і перевіряти гіпотези навчально-пізнавального характеру, створювати, вивчати та використовувати інформаційні об'єкти;

- використовувати засоби інформаційно-комунікаційних технологій для обміну інформацією, спілкування у професійному співтоваристві;

- планувати, організовувати індивідуальну і колективну діяльність в інформаційному середовищі.

У галузі теоретичної інформатики військові фахівці:

- вивчають, аналізують інформаційні процеси, що відбуваються у суспільстві та техніці;

- отримують навички управління, прийняття рішень, основні принципи роботи засобів інформаційних технологій;

- отримують навички інформаційного моделювання;

- розвивають алгоритмічне мислення як засіб планування, організації діяльності.

У галузі соціальної інформатики:

- одержують знання щодо ролі інформатики та інформаційно-комунікаційних технологій у розвитку сучасної цивілізації, інформаційній інфраструктурі суспільства;

- засвоюють юридичні та морально-етичні норми роботи з інформаційними даними і програмними продуктами;

- отримують навички забезпечення інформаційної безпеки суспільства та особистості.

В процесі створення нових військових спеціальностей, як от: боротьба з кіберзлочинністю, військова цифрова та веб-картографія, безпека інформаційної інфраструктури держави та ін. формуються різновиди предметних інформаційно-комунікаційних компетенцій.

Формування інформаційно-комунікаційної компетентності в кінцевому підсумку має вирішувати проблему підвищення частоти оновлення тезаурусу сучасної особистості та її професійних навичок, що досягається шляхом набуття здібностей до самонавчання за допомогою сучасних інформаційних технологій. Перед особистістю як членом інформаційного суспільства стає проблема мотивації одержання знань, вмінь та навичок протягом усього життя, що на новому етапі актуалізує потребу у розвитку безперервної освіти.

Висновки та перспективи подальших розробок. Враховуючи вищевикладене, інформаційно-комунікаційна компетентність в інформаційному суспільстві набуває статусу базової для всіх без виключення членів суспільства та обумовлює доцільність розвитку безперервної освіти, у тому числі – за допомогою дистанційної форми навчання.

Відносно підготовки військовослужбовців до функціонування в інформаційному суспільстві варто визначити декілька основних завдань:

- формування ключової інформаційно-комунікаційної компетентності для всіх військових фахівців як необхідної умови інтеграції особистості в інформаційне суспільство;

- створення нових військових спеціальностей та відповідних ним галузевих та предметних інформаційно-комунікаційних компетентностей;

- формування домінуючої інформаційно-комунікаційної компетентності як здатності за

рахунок функціонування у глобальному інформаційному просторі підвищувати рівень професійної компетентності протягом всього життя.

Визначені завдання потребують подальшого концептуального обґрунтування, методичного, організаційного та правового забезпечення, що складає основні напрямки подальшого дослідження проблеми формування компетентнісної моделі військових фахівців в період становлення інформаційного суспільства.

Список використаної літератури

1. Слуговін В.І. Трансформація військового управління в умовах демократичних реформ: [За матеріалами Всеукраїнської наукової конференції [“Проблеми управління регіональним економічним і соціальним розвитком”] (м. Рівне, 22-23 травня 2003 р.)] / В.І. Слуговін // Вісник державного університету водного господарства та природокористування. - 2003. – Вип. №1(20). – С. 607-612.
2. Медин А. Силы ВВС США, предназначенные для ведения боевых действий в киберпространстве, и взгляды командования на их применения / А. Медин, С. Маринин // Зарубежное военное обозрение. - 2012. - № 6. - С. 54-59.
3. Яндекс. Словари [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://slovari.yandex.ru>.
4. Академик: словари и энциклопедии. Компетентность [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://dic.academic.ru/dic.nsf/ruwiki/1526590>.
5. Законодавство України [Електронний ресурс] Постанова КМУ від 23.11.2011 № 1392 «Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти». - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF>.
6. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура / М. Кастельс; пер. с англ. под науч. ред. О. И. Шкаратана. – М.: Гос. ун-т. Высш. шк. экономики, 2000. - 606 с.

Стаття надійшла до редакції 02.02.2013

П. В. Стефаненко. Концептуальний підхід к формуванню компетентностной модели военных специалистов в период становления информационного общества

Обоснован концептуальний підхід к формуванню компетентностной модели военнослужащих в период становления информационного общества. Определена целесообразность выбора информационно-коммуникационной компетентности военнослужащих в качестве доминирующей ключевой. Предложена система поддержки определенного вида компетентности на базе применения непрерывного образования в рамках дистанционной формы обучения.

Ключевые слова: компетентностная модель, информационное общество, информационно-коммуникационная компетентность, ключевая компетентность, непрерывное образование, дистанционная форма обучения, военные специалисты.

P. Stefanenko. The Conceptual Approach to the Formation of the Competence Model of Military Experts During the Development of the Information Society

The conceptual approach to the formation of the competent model of military specialists in the period of the formation of the information society is considered. The typical features of the army as a social institution were pointed out. The peculiarities of the model of social organization of the information society were defined, where the main products are information and knowledge. It was also noted that in the process of training military specialists it is important to be able to extract knowledge through self-training, which will help the military personnel develop their professional competence by their own resources. In particular, it was stated that for solving the problem of training military specialists in new conditions it is necessary to have appropriate methodical support, the first step of which is the formation of adequate competent model. It was also found that the competent approach in the military education is a system of requirements to the organization of educational process of military educational institution, which promotes the practice-oriented nature of the military training, strengthening the role of independent work, simulating combat conditions and socio-professional problems. The expediency of information-communication competence of military specialists as the dominant key was defined. It was noted that the objective of developing the information-communicative competence is forming skills and abilities to carry out main operations with information objects. The support system of a certain kind of competence on the basis of applying continuous education in distance learning was suggested.

Keywords: competence model, information society, information and communication competence, key competence, continuing education, distance learning, military experts.